

УДК 346.1:346.3

І. Л. Євміна

здобувач

Інститут економіко-правових досліджень НАН України,
сектор сприяння розвитку економіко-правових досліджень
бульвар Шевченка, 60, Київ, 01032, Україна

НЕДІЙСНІСТЬ ДОГОВОРІВ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ТА ГОСПОДАРСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ: ЗАСАДИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

У статті досліджуються питання недійсності договорів за цивільним і господарським законодавством. Автор робить висновок, що при визначенні основ правозастосування Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України необхідно дотримуватися доктринального визначення господарського права як самостійної галузі права і пріоритету торгових, комерційних, господарських кодексів щодо цивільних кодексів, який історично склався в межах дуалізму права.

Ключові слова: недійсність господарських договорів, господарське законодавство, Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, правозастосування.

Постановка проблеми. З прийняттям Цивільного і Господарського кодексів України у правозастосуванні виникла проблема їх співвідношення, і неоднозначність підходів до її вирішення негативно вплинула на рівень ефективності правового регулювання господарсько-договірних відносин. У коментарях практиків до правозастосування йдеться про колізії, розбіжності, суперечності, які знижують юридичну силу законів. Науковці розходяться в поглядах — від повного заперечення цивілістами Господарського кодексу з рекомендаціями його відмінити до визначення цієї проблеми як проблеми взаємодії спеціального та загального закону, яка має, нарешті, вирішитися. Як зазначають провідні вітчизняні спеціалісти з договірного права у сфері господарювання, проблема співвідношення договірного права за ЦК України і господарського договірного права за ГК України залишається дискусійною, як і питання поділу договорів на господарські та цивільно-правові [1, с. 13]. За словами О. П. Подцерковного, на жаль, у вирішенні співвідношення норм ЦК і ГК України не діє визнаний у світі принцип «Спеціальний закон скасовує дію загального закону» («*Lex specialis derogat generali*»), спір щодо його використання існував як при розробці цих кодексів, так існує і сьогодні, й досі не з'ясовані напрями гармонізації спеціального та загального законодавства [2, с. 34]. Це відповідно позначається на якості правозастосування у всіх питаннях договірних відносин, у тому числі в питанні визнання господарських договорів недійсними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Свій внесок у дослідження проблемних питань недійсності договорів у цивільному і господарському законодавствах зробили О. А. Беляневич, С. Н. Грудницька, О. В. Дзера, Г. Л. Знаменський, С. А. Подоляк, О. П. Подцерковний та інші науковці.

Постановка завдання. Метою цієї статті є визначення основних засад застосування норм Цивільного і Господарського кодексів при вирішенні питань недійсності договорів у сфері господарювання.

Виклад основних положень. Згідно зі статтею 1 Цивільного кодексу України цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. При цьому загальними засадами цивільного законодавства є: 1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; 2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом; 3) свобода договору; 4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; 5) судовий захист цивільного права та інтересу; 6) справедливість, добросовісність та розумність (ст. 3 ЦК України). Згідно зі статтею 6 ЦК України сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Сторони в договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами.

Відповідно до ст. 1 ЦК України до майнових відносин, заснованих на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій стороні, а також до податкових, бюджетних відносин цивільне законодавство не застосовується, якщо інше не встановлено законом.

Відповідно саме на ці відносини, які регулюються цивільним законодавством, поширюються норми розділу IV ЦК України, що визначають вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину.

Як бачимо, по-перше, це лише особисті немайнові та майнові відносини. Але ж у господарському праві предметом договору можуть бути також організаційно-господарські відносини, які не є майновими (відповідно вони не є і особистими немайновими).

По-друге, цивільне законодавство регулює саме особисті (приватні) майнові відносини, відштовхуючись від принципу неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини, в той час як господарське законодавство відповідно до ст. 3 Господарського кодексу регулює відносини у сфері суспільного виробництва, особливістю яких є їх суспільний, а не особистий характер, відповідно у правовому регулюванні йдеться про необхідність врахування як приватних, так і публічних інтересів у правовому регулюванні, правового захисту не тільки безпосередніх учасників конкретних договірних відносин, а й різноманітних учасників господарських відносин з ними, широкого загалу учасників господарського обороту.

Отже, господарський договір, на відміну від цивільно-правового, часто зачіпає публічні інтереси, тобто його дія не обмежується впливом на сторони, які беруть у ньому безпосередню участь, а й позначається на інтересах держави й суспільства в цілому. Тому в літературі цілком виправдано йдеться про необхідність виокремлення регулювання господарсько-дого-

вірних відносин [3]. Натомість, як правило, йдеться про виокремлення правових норм, що регулюють господарські відносини, які виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності, у тому числі договірні, з-поміж норм цивільного законодавства [4, с. 181]. Це уявляється не виправданим, оскільки предметом регулювання цивільного законодавства, як зазначалось раніше, є особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), а господарські відносини за визначенням не можуть розглядатися як суто особисті, оскільки мають одночасно і приватний, і публічний характер. Приватно-публічний характер господарських відносин визначає їх принципову відмінність від приватних (цивільних) відносин. Це є підставою для виокремлення господарських відносин у якості самостійного предмета правового регулювання й господарського права як самостійної галузі права (четверта школа господарського права, яка сформувалася після переходу на ринкові умови господарювання [5]). Тому для господарників, які дотримуються цієї школи, розглядати норми господарського права як спеціальні відносно норм цивільного права означає розглядати галузь господарського права як певний додаток до цивільного права, його продовження, що суперечить визначенню господарського права як самостійної галузі.

Прискіпливий критик може розглянути цей нюанс як аргумент проти оцінки господарського права як самостійної галузі. Насправді це не так, і пояснення такої позиції лежить у площині розгляду таких понять, що сформувалися у науці західноєвропейських країн, як дуалізм права і дуалізм приватного права.

Як зазначається у працях вітчизняних цивілістів, у країнах, де історично склався так званий дуалізм приватного права (зокрема, в Німеччині, Франції), питання співвідношення цивільного і торгового законодавства не є проблематичним: норми цивільного права мають приходити на допомогу тоді, коли відсутнє спеціальне регулювання, встановлене торговим правом [6, с. 449]. Тобто за кордоном у рамках дуалізму приватного права торгові або комерційні кодекси розглядаються як спеціальні нормативні акти відносно цивільних кодексів.

Ця позиція узгоджується з позицією відомих вітчизняних цивілістів минулого сторіччя та частиною поміркованих цивілістів сучасності (інша частина відмовляє господарському праву у праві на існування). Так, О. С. Йоффе зазначав, що господарський договір співвідноситься з цивільно-правовим як видове поняття з родовим. З цієї причини загальні положення щодо цивільно-правових договорів застосовуються до нього не завжди у чистому вигляді та без будь-яких змін, а з урахуванням властивої йому специфіки, що невідоме іншим договорам цивільного права. Щоб забезпечити єдність і повноту їх юридичного нормування, необхідно поряд з уже існуючими загальними положеннями договірного права включити до закону й такі норми, які були б розраховані лише на господарські договори [7, с. 69–74]. З боку «крайніх» цивілістів можливе заперечення, що позиція О. С. Йоффе стосувалася умов централізованої планової економіки, однак необхідність спеціальних підходів до врегулювання господарських

договірних відносин зберігається і зараз, що відображається, наприклад, у такій нормі, що зміст господарського договору, який укладається на підставі державного замовлення (державний контракт), повинен відповідати цьому замовленню (ч. 5 ст. 179 ГК України).

Ця позиція є підґрунтям для застосування дуалізму приватного права у правовому регулюванні господарських відносин.

До неї приєднуються науковці-господарники, які дотримуються погляду на господарське право як комплексну галузь права, що був обґрунтований у 80-ті роки минулого століття (третя школа господарського права).

І загалом науковці-господарники на даний час не вбачають можливостей обґрунтування пріоритету норм Господарського кодексу інакше, як визначенням співвідношення ЦК і ГК як загального і спеціального закону. Так, у коментарі до Господарського кодексу під редакцією Г. Л. Знаменського та В. С. Щербини зазначається, що, згідно з ч. 2 ст. 4 ГК України, цим кодексом визначаються особливості регулювання майнових відносин суб'єктів господарювання. Відповідно до ч. 2 ст. 9 ЦК України, цим законом можуть бути передбачені особливості регулювання майнових відносин у сфері господарювання. Із зазначених положень випливає, що ГК України має розглядатись як спеціальний закон у сфері правового регулювання тих майнових відносин, учасником яких є суб'єкт господарювання і щодо яких значення загального закону має ЦК України [8, с. 12].

Натомість в рамках господарсько-правового підходу є простір для існування іншої позиції, яка спирається на уявлення про господарське право як самостійну галузь. При цьому на підтвердження такої позиції можна апелювати не тільки до теорії господарського права, а й до практики законотворчості у зарубіжних країнах.

Наприклад, Комерційний кодекс Франції 2000 р. діє поряд з прийнятим у 1804 р. Цивільним кодексом (Кодексом Наполеона), при цьому пріоритет надається положенням Комерційного кодексу, оскільки, згідно з принципом дуалізму, природа та характер цивільних та підприємницьких правовідносин мають суттєві відмінності та специфіку, які потребують використання окремих механізмів правового регулювання [9, с. 25].

Про окремі механізми правового регулювання йдеться у рамках властивого романо-германській правовій сім'ї дуалізму права — одночасного існування двох гілок права — романо-германського і пандектного права.

Зародження дуалізму права припадає на початок 2 тисячоліття і пов'язується з рецепцією римського права. Вона була здійснена по випадково знайденому близько 1050 р. рукопису частини кодексу Юстиніана — Пандектів. Близько 1100 р. італійський юрист Ірнерій, засновник школи глосаторів, що тлумачили (на полях) римські закони, зробив єдиний рукопис Пандектів, що зберігся, об'єктом справжньої правової схоластики. У результаті в західноєвропейських країнах, що пройшли рецепцію римського права, сформувалася самостійна гілка права — пандектне право.

Поряд з цим на території Західної Європи споконвіку існувало і розвивалося романо-германське право, яке після розпаду Римської імперії зберігало дію на території, що колись їй належала, і продовжувало свій розви-

ток у зв'язці з правом германських народів. Юриспруденція доболонського періоду знаходилася в умовах незвичайного змішення націй і правових систем. Юристи звикли одну систему заповнювати іншою, для заповнення прогалин зверталися до більш розробленого римського права, розцінюючи його як загальне право. З іншого боку, романісти брали до уваги право лангобардське тощо. У тих випадках, коли правові системи стикалися між собою і суперечили одна одній, юриспруденція вважала себе вправі вибирати між ними, виходячи з міркувань справедливості як верховного критерію всякого права [10, с. 271–276, 284].

У XVI ст. в Англії великий юрист Коук захищає германське право, якому продовжують слідувати на практиці, від останньої здійсненої Тюдорами спроби витіснити його правом пандектним [11, с. 81]. Надалі право цієї країни розвивалося поза впливом пандектного права і набуло вигляду системи загального права.

На континенті пандектне право продовжувало діяти поряд із романо-германським правом, у рамках якого із зародженням торгівлі формувалося звичаєве торговельне право, яке пізніше було кодифіковане в законах.

Таке співіснування двох гілок права вилилося в паралельну кодифікацію пандектного права і торгового (комерційного) права, яка була здійснена в XIX ст., й конфлікт між ними був вирішений встановленням пріоритету торгових кодексів [12, с. 82–87].

Це історично випробуваний принцип взаємодії двох гілок права, який використовується у зарубіжних країнах континентальної системи права [13, с. 8–9]. Подібне правило передбачалось у Статуті Торговому Російської імперії: «Права и обязанности, проистекающие из сделок и отношений, торговле свойственных, определяются законами торговыми. В случае недостатка этих законов применяются законы гражданские и принятые в торговле обычаи» (ст. 1) [14].

Тому дуалізм права не можна підмінити дуалізмом приватного (цивільного) права, де господарське законодавство пропонують розглядати як просте відгалуження від цивільного (пандектного) права і зводити пріоритет до простого пріоритету спеціальної норми щодо загальної.

Можна говорити про те, що у XIX ст. господарські відносини носили приватний характер, саме тому тоді була справедливою постановка питання про дуалізм приватного права, адже вона не суперечила загальній постановці питання про дуалізм права (і та, і інша гілка права на той час перебували на стадії приватного права).

Однак господарське право не стояло на місці й еволюціонувало разом з еволюцією суспільних відносин. Взагалі специфіка сучасного періоду визначається суспільним способом виробництва на основі спеціалізації і кооперування. По мірі ускладнення суспільних відносин життя вимагає все більш розвинутих заходів з їх системної організації. Тому в XX ст. проявилась недостатність приватноправового забезпечення економіки. В умовах складноорганізованої економіки об'єктивною стала потреба державного регулювання ринкової економіки, й господарсько-правове регулювання набуло приватно-публічного характеру.

Вбачаючи перспективу цієї тенденції, вже в ХІХ ст. науковці розійшлися в оцінках господарського права: одні продовжували розглядати його як гілку приватного права, а інше побачили в ньому приватно-публічний характер. П. П. Цитович, А. І. Камінка, А. Х. Гольмстен та ін. виділяли торговельне право із права приватного. К. Д. Ушинський, І. І. Янжул, В. А. Удинцев, А. Ф. Федоров та ін. бачили в ньому самостійне правове явище, яке сполучає в собі публічні і приватні начала. К. Д. Ушинський вперше сформулював концепцію господарського права як самостійної галузі права [15, с. 149].

За словами Г. Л. Знаменського, господарські відносини мають іншу природу, оскільки вони відбивають перш за все інтереси соціальних утворень, організацій — учасників суспільного виробництва [16, с. 170]. І у сучасному світі це не приватна природа, а приватно-публічна природа, що є основою для оцінки господарського права як самостійної галузі.

У цивілістичній літературі можна зустріти спробу виділити два етапи розвитку дуалізму приватного права: перший — коли торгове право діяло паралельно цивільному, і другий етап — «це вже квазідуалізм; у цей період діють не дві системи приватного права, а єдине приватне право, яке лише викладено у двох кодексах» [17]. Виникає лише запитання: навіщо було проводити таку кодифікацію у ХІХ ст. у двох, а не одному кодексі, якщо це просте викладення у двох, а не одному кодексі, і чому господарське законодавство за кордоном продовжувало активно розвиватись поза межами цивільних кодексів, між зарубіжними науковцями не стихали спори і протягом століття вони так і не прийшли до єдиної думки, а на початку ХХІ ст. у Франції прийнято оновлений Комерційний кодекс, а не Цивільний. Мабуть тому, що спрощувати дуалізм права у західноєвропейських країнах до дуалізму приватного права не зовсім коректно, він існує об'єктивно, і його неможливо усунути вольовим чином без суттєвих втрат або для цивільного, або для комерційного права. Коли ж у якості аргументів йдеться про розробку єдиного Цивільного кодексу у деяких європейських країнах, не слід забувати, що провідними країнами у європейському світі залишаються Німеччина і Франція, а вони мають по два кодекси, й подальше збереження цієї традиції підтверджується прийняттям оновленого Комерційного кодексу Франції.

Тому при вирішенні проблеми пріоритетного застосування нормативного регулювання відповідно до Цивільного або Господарського кодексів України потрібно відштовхуватися від пріоритету господарського законодавства у рамках дуалізму права (а не дуалізму приватного права).

В інформаційному листі ВГСУ від 7 квітня 2008 р. № 01–8/211 [18] на питання, як співвідносяться ЦК України та ГК України як загальний та спеціальний закони, ВГСУ відповів, що при вирішенні даного питання слід виходити з того, що при правозастосуванні застосовується закон не в цілому, як нормативно-правовий акт, а відповідна правова норма чи її частина, за змістом якої і визначається чи є ця норма (її частина) спеціальною чи загальною. Тому в разі, якщо норми ГК України не містять спеціальних норм, а встановлюють загальні правила, які не узгоджуються

з відповідними правилами ЦК України, слід застосовувати правила, встановлені ЦК України. А на питання, як слід застосовувати норми ГК України про недійсність господарських зобов'язань з огляду на положення ЦК України про недійсність правочинів, відповідь була, що ст. 207 ГК України не містить особливостей регулювання господарських відносин, а містить загальні правила про недійсність господарських зобов'язань, які суперечать ЦК України як за термінологією, так і за змістом. Тому ст. 207 ГК України відповідно до абз. 1 та 2 ч. 2 ст. 4 ЦК України застосовуватись не може.

Таким чином, було «віднайдене» «оригінальне» рішення для «обходу» вимог ст. 207 ГК України, яка передбачає серед іншого можливість визнання недійсним господарського зобов'язання, вчиненою з метою, яка завідомо суперечить інтересам держави і суспільства. Незважаючи на те, що у міжнародній практиці тлумачення комерційних (господарських) кодексів Європи невідомі випадки, коли норми цивільних кодексів унеможливають застосування норм комерційних (господарських) кодексів [19, с. 96].

Фактичне блокування дії ст. 207 ГК України шляхом надання роз'яснень вищих судових органів на користь пріоритету норм ст. 203, 227 Цивільного кодексу було ліквідоване прийняттям Податкового кодексу.

Незабаром знову було зроблено спробу обійти ст. 207 ГК України. При розробці законопроекту «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» № 2011–1, який був внесений на розгляд Верховної Ради України 25.01.2013 р., у прикінцевих положеннях, після великого масиву норм про ТОВ та ТДВ, чомусь запропоновано виключити з ГК статтю про недійсність господарського зобов'язання.

Виникає враження про намагання будь-яким чином відновити лазівку для махінацій. Перешкоджати цьому має доктринальне визначення господарського права як самостійної галузі права та його пріоритетне застосування у рамках дуалізму права, що передбачає можливість прибгати до норм цивільного права лише у випадках, коли норм господарського законодавства недостатньо для врегулювання господарських відносин і норми цивільного права, які заповнюють цю прогалину, не суперечать принципам та іншим загальним положенням господарського законодавства.

Такий підхід відповідатиме європейському досвіду й потребі зближення з європейським законодавством у світлі започаткованих в Україні євроінтеграційних процесів.

Слід погодитися з Д. В. Задихайло в тому, що у співіснуванні в системі законодавства України Цивільного й Господарського кодексів немає нічого протиприродного, саме така конфігурація законодавчого забезпечення, враховуючи досвід найбільш розвинутих держав Європи, повинна сприяти реалізації національної стратегії економічного розвитку країни [20, с. 18].

Окрім цього, потрібно враховувати, що норми розділу IV ЦК України визначають вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину, що здійснюється у сфері особистих немайнових та майнових відносин. На суспільні відносини, що виходять за межі особистих відносин, дія норм ЦК поширюється лише остільки, оскільки Господарський кодекс

рекомендує у порядку винятку для заповнення прогалин звертатися до норм Цивільного кодексу.

З урахуванням усіх зазначених обставин для впорядкування практики правозастосування пропонується закріпити у ГК України таку норму (для певного взірця дивись вище, як вона формулювалась у Статуті Торговому Російської імперії, яка сприймала доктрину торгового права західноєвропейських країн): «Права і обов'язки учасників господарських відносин визначаються господарським законодавством. У разі недостатності норм господарського законодавства застосовується цивільне законодавство і прийняті у господарській практиці звичаї».

Висновки. При визначенні засад застосування ЦК і ГК України потрібно дотримуватися доктринального визначення господарського права як самостійної галузі права та пріоритету комерційних (господарських) кодексів відносно цивільних, що історично склався у рамках дуалізму права.

Дуалізм права у застосуванні ГК і ЦК передбачає можливість прибігати до норм цивільного законодавства лише у випадках, коли норм господарського законодавства недостатньо для врегулювання господарських відносин і норми цивільного права, які заповнюють цю прогалину, не суперечать принципам та іншим загальним положенням господарського законодавства.

Пропонується закріпити у ГК України таку норму: «Права і обов'язки учасників господарських відносин визначаються господарським законодавством. У разі недостатності норм господарського законодавства застосовується цивільне законодавство і прийняті у господарській практиці звичаї».

Список літератури

1. Беляневич О. А. Про відповідність предмета позову встановленим способам захисту права / О. А. Беляневич // Вісник господарського судочинства. — 2008. — № 1. — С. 97–103.
2. Поддерковний О. П. Загальні та спеціальні норми: проблеми виявлення та вирішення конкуренції / О. П. Поддерковний // Вісник господарського судочинства України. — 2009. — № 6. — С. 34–43.
3. Подоляк С. А. Правові підстави та наслідки визнання господарських договорів недійсними та неукладеними в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 / С. А. Подоляк; МОН України, Київський ун-т права НАН України. — Київ, 2010. — 172 с.
4. Коммерческое (торговое) право. Предпринимательское право Украины : практикум / [под общ. ред. Н. А. Саниахметовой]. — Харьков : Одиссей, 1999. — 416 с.
5. Мартем'янов В. С. Господарське право. Том 1. Загальні положення. Курс лекцій / В. С. Мартем'янов. — М. : Видавництво БЕК, 1994. — 312 с.
6. Договірне право України. Загальна частина : навч. посібник / [Боднар Т. В., Дзера О. В., Кузнецова Н. С. та ін.] ; за ред. О. В. Дзери. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 896 с.
7. Иоффе О. С. План и договор в социалистическом хозяйстве / О. С. Иоффе. — М. : Юрид. лит., 1971. — 216 с.
8. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / [кол. авт.: Беляневич О. А., Вінник О. М., Щербина В. С. та ін.] ; за заг. ред. Г. Л. Знаменського, В. С. Щербини. — [2-ге вид., перероб. і допов.]. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 720 с.
9. Коммерческий кодекс Франции / [пер. с фр., предисловие, дополнение, словарь-справочник и комментарии В. Н. Захватаева]. — М. : Волтерс Клувер, 2008. — 1272 с.
10. Покровский И. А. История римского права [Электронный ресурс]. — М. : Статут, 2004. — 540 с. — Режим доступа: http://civil.consultant.ru/elib/books/25/page_32.html

11. Шпенглер О. Закат Европы : в 2 т. Т. 2. / Пер. с нем. И. И. Маханькова. — М. : Айрис-пресс, 2003. — 528 с. — (Библиотека истории и культуры).
12. Грудницкая С. М. Двум кодексам быть / Грудницкая С. Н., Переверзева Л. О. // 10 років застосування Господарського кодексу України: сучасний стан та перспективи вдосконалення кодифікації : зб. доповідей наук.-практ. конф. (14 листоп. 2014 р., м. Київ) / голова ред. кол. О. П. Подцерковний. — Одеса : Юридична література, 2014. — С. 81–90.
13. Гражданское и торговое право зарубежных стран: учеб. пособие / под общ. ред. В. В. Безбаха и В. К. Пучинского. — М. : МЦФЭР, 2004. — 896 с.
14. Устав Торговый / сост. А. Добровольский. — 3-е изд., испр. и доп. с разъяснениями. — СПб. : Законоведение, 1911. — 648 с.
15. Грудницкая С. Н. Хозяйственная правосубъектность государственных предприятий : дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.04 / С. Н. Грудницкая ; ИЭПИ НАН Украины. — К., 2012. — 446 с.
16. Знаменський Г. Л. Головні передумови вирішення питань співвідношення Господарського і Цивільного кодексів України / Г. Л. Знаменський // Реалізація чинних Цивільного та Господарського кодексів України: проблеми та перспективи : зб. матеріалами Наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листопада 2005 р.) / редкол.: О. Д. Крупчан (голова) та ін. — К. : НДІ приватного права і підприємництва АПРн України, 2006. — С. 168–170.
17. Майданик Р. А. Цивільне право: Загальна частина. Т. 1. Вступ у цивільне право. — К. : Алерта, 2012. — 472 с.
18. Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 7 квітня 2008 р. № 01-8/211 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.arbitr.gov.ua/documents/01-8_211_2008-07-04.html
19. Подцерковний О. П. Співвідношення положень Цивільного та Господарського кодексів (на прикладі регулювання грошових зобов'язань) / О. П. Подцерковний // Реалізація чинних Цивільного та Господарського кодексів України: проблеми та перспективи : зб. наук. праць : за матеріалами Наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листопада 2005 р.) / редкол.: О. Д. Крупчан (голова) та ін. — К. : НДІ приватного права і підприємництва АПРн України, 2006. — С. 94–98.
20. Задихайло Д. В. Господарське законодавство і національні економічні інтереси / Д. В. Задихайло // Реалізація чинних Цивільного та Господарського кодексів України: проблеми та перспективи : зб. наук. праць : за матеріалами Наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листопада 2005 р.) / редкол.: О. Д. Крупчан (голова) та ін. — К. : НДІ приватного права і підприємництва АПРн України, 2006. — С. 18–20.

И. Л. Евмина

Институт экономико-правовых исследований НАН Украины,
сектор содействия развитию экономико-правовых исследований
бульвар Шевченко, 60, Киев, 01032, Украина

**НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТЬ ДОГОВОРОВ ПО ГРАЖДАНСКОМУ
И ХОЗЯЙСТВЕННОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ: ОСНОВЫ
ПРАВОПРИМЕНЕНИЯ**

Резюме

В статье исследуются вопросы недействительности договоров по гражданскому и хозяйственному законодательству. Автор делает вывод, что при определении основ правоприменения Гражданского кодекса Украины и Хозяйственного кодекса Украины необходимо придерживаться доктринального определения хозяйственного права как самостоятельной отрасли права и приоритета торговых, коммерческих, хозяйственных кодексов относительно гражданских кодексов, который исторически сложился в рамках дуализма права.

Ключевые слова: недействительность хозяйственных договоров, хозяйственное законодательство, Хозяйственный кодекс Украины, Гражданский кодекс Украины, правоприменение.

I. L. Evmina

Institute of Economic and Legal Research of NAS of Ukraine,
Sector of Development Assistance of Economic and Legal Research
Shevchenko boulevard, 60, Kyev, 01032, Ukraine

**INVALIDITY OF THE CONTRACT FOR CIVIL AND COMMERCIAL
LAW: THE FRAMEWORK ENFORCEMENT**

Summary

The present article explores the questions of invalidity of contracts of civil and business law, its enforcement. The study author concludes that at the foundations of enforcement of the Civil code of Ukraine and the Economic code of Ukraine must adhere to the doctrinal definitions of economic rights as a self-defined as the branch of law and the priority of trade, commerce, business codes regarding Civil Law, which historically formed under the law of dualism.

Key words: invalidity of commercial contracts, commercial law, The Economic Code of Ukraine, The Civil Code of Ukraine, law enforcement.